

**СПРОЩЕНІ ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ:
ПИТАННЯ КОНВЕРГЕНЦІЇ**

Стаття присвячена дослідженню процесів конвергенції в одному з інститутів цивільного процесуального права – спрощених провадженнях. У статті обґрунтовується ідея дослідження феномену конвергенції в цивільному процесуальному праві через призму двох вимірів: ретроспективного та поточного, останній з яких має три рівні: а) конвергенція, заснована на зближенні правових сімей; б) конвергенція, заснована на зближенні держав; в) конвергенція, що ґрунтується на певній наднаціональній основі, у рамках якої виробляються культурно нейтральні спрощені правила розгляду й вирішення цивільних справ. Установлено та охарактеризовано наслідки конвергенції цивільного процесуального права в сфері застосування спрощених проваджень.

Ключові слова: конвергенція цивільного процесуального права, спрощені провадження в цивільному судочинстві, спрощені процедури в цивільному судочинстві.

Статья посвящена исследованию процессов конвергенции в одном из институтов гражданского процессуального права – упрощенных производствах. В статье обосновывается идея исследования феномена конвергенции в гражданском процессуальном праве через призму двух измерений: ретроспективного и текущего, последний из которых включает в себя три уровня: а) конвергенция, основанная на сближении правовых семей; б) конвергенция, основанная на сближении государств; в) конвергенция, основанная на определенной наднациональной основе, в рамках которой производятся культурно нейтральные упрощенные правила рассмотрения и разрешения гражданских дел. Установлено и охарактеризованы последствия конвергенции гражданского процессуального права в сфере применения упрощенных производств.

Ключевые слова: конвергенция гражданского процессуального права, упрощенные производства в гражданском судопроизводстве, упрощенные процедуры в гражданском судопроизводстве.

This article deals with the convergence process in one of the institutions of civil procedural law – simplified proceedings. The article substantiates the idea to study the phenomenon of convergence in civil procedural law in the light of two dimensions: a retrospective and current, the last of which includes the three levels: (a) convergence based on the convergence of legal families; (b) convergence based on the convergence of states; (c) convergence based on certain supranational basis, in which culture produced neutral simplified rules of consideration and resolution of civil cases. In article established and characterized the effects of the convergence of civil procedural law in the sphere of application of simplified proceedings.

Key words: civil procedural law convergence, simplified proceedings in civil proceedings, simplified procedure in civil proceedings.

Вступ. Динаміку розвитку людства супроводжує невинне зближення держав та народів у результаті вдосконалення транспорту, зв'язку, телекомунікаційних мереж, формування глобальних ідеологічних парадигм, уніфікації способів регламентації суспільних відносин. Право ж як регулятор суспільних відносин та невід'ємний елемент суспільного життя, незважаючи на те, що «право держав сформульовано різними мовами, використовує різну техніку й створено для суспільства з різними структурами, віруваннями» [1, с. 18], постійно зближується й інтегрується [2, с. 3].

© ЗУБ О.Ю. – аспірант кафедри цивільного процесу (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого)

Зближення права загалом та зокрема окреслюється категорією юридична конвергенція, яку, зокрема, О.Д. Третьякова розуміє як «процес взаємодії між елементами в середині системи права, між правом та іншими регуляторами відносин у суспільстві, а також між правовими системами різних держав, що характеризуються зближенням, збільшенням кількості зв'язків між елементами об'єктів, що зближуються та мірою узгодженості впливів цих елементів на суспільні відносини» [3, с. 19].

Зближення відбувається на всіх рівнях буття права. Конвергенція спостерігається як на рівні окремої галузі права, так і на рівні окремих інститутів. Згадувані процеси спостерігаються у цивільному процесуальному праві, у тому числі в спрощених провадженнях, як один зі складників галузі права. Більше того, у результаті протікання процесу конвергенції протягом багатьох століть сформувалися та об'єктивувалися в національних та наднаціональних правопорядках завершені моделі спрощених порядків розгляду цивільних справ.

Проблемами спрощених проваджень як результату конвергенції у цивільному процесуальному праві займалися вкрай мало вчених, при цьому проблемність обраної тематики висвітлювалася лише частково у рамках загальноправової конвергенції чи то уніфікації спрощених процедур на наднаціональному рівні. До таких учених належать В.І. Бобрик, С.В. Васильєв, В.В. Комаров, В.П. Плавич, О.Д. Третьякова та ін.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є дослідження процесу конвергенції спрощених проваджень та процедур у цивільному процесуальному праві з урахуванням особливостей національних правових систем.

Результати дослідження. Юридична конвергенція в цивільному процесуальному праві відіграє роль інтегрального механізму, об'єктивної тенденції, заснованої на глобалізаційних процесах, зумовлених розвитком різноманітних видів комунікації в економіці, політиці та праві, яка через низку елементів сприяє виробленню оптимальних порядків розгляду цивільних справ шляхом урахування ретроспективного та поточного досвіду побудови відповідних процедур.

Конвергенція у деякій мірі, нагадує фізичні процеси дифузії, що прагне до взаємопроникнення та побудови універсального порядку. Проте, на противагу суто природним законам та процесам, юридична конвергенція (об'єктивуючись через волю та ідеї людей) може привести до побудови надсистемних (наднаціональних) утворень (у розумінні побудови уніфікованого порядку розгляду цивільних справ), які б застосовувалися в межах кількох держав чи в межах наднаціонального утворення (наприклад, Європейська процедура розгляду цивільних справ з малою ціною позову в межах Європейського Союзу).

Тотожні процеси протікають і на нижчих рівнях структури цивільного процесуального права. Відповідно процеси зближення характерні й для спрощених проваджень та процедур у цій галузі. Характеристику таких процедур з урахуванням юридичної конвергенції необхідно проводити, спираючись на два виміри: ретроспективний та поточний.

Ретроспективний вимір характеризує конвергенцію спрощених проваджень з позиції врахування попереднього історичного досвіду під час конструювання додаткових проваджень [4, с. 66] розгляду цивільних справ. Адже за ідеальних умов законодавець намагається врахувати історико-культурну специфіку суспільства, де здійснюється цивільне судочинство, яке відбувається у відповідних судових процедурах розгляду цивільних справ різного періоду. Прикладом може служити до сьогодні згадуваний як зразок кодифікованого акту правил здійснення цивільного судочинства – Статут цивільного судочинства Російської імперії 1864 р. У питанні регламентації спрощених проваджень саме на нього посилаються як на взірць, з-поміж іншого, диференціації процесуальної форми, тобто як на такий, що передбачає порядки, які враховують матеріальну специфіку розглядуваних справ.

Дослідження в поточному вимірі спрямоване на відображення зближення спрощених проваджень, виходячи з сучасної об'єктивної реальності. У контексті згаданого виміру необхідно виокремлювати такі види зближення в цивільному процесуальному праві, як а) конвергенція, заснована на зближенні правових сімей; б) конвергенція, заснована на зближенні держав; в) конвергенція, що ґрунтується на певній наднаціональній основі, у рамках якої виробляються культурно нейтральні спрощені правила розгляду й вирішення цивільних справ.

Розкриваючи зміст першого виміру зближення спрощених проваджень у цивільному процесуальному праві, необхідно зазначити, що колискою сучасного права був саме Древній Рим, де зародилися та знайшли своє законодавче закріплення перші юридичні та технічно оформлені правові норми. Так, зародки диференціації процесуальних проваджень, як і результат такої диференціації – спрощені провадження, спостерігалися в цивільній процесуальній системі цієї стародавньої держави.

Екстраординарна модель судочинства, яка функціонувала на пізніх етапах існування Римської імперії, спочатку застосовувалася винятково, коли окремі спірні ситуації вимагали швидкого вирішення, через що розглядалися високими державними чиновниками замість довготривалого судочинства [5, с. 263]. О.В. Салогубова зазначає, що цей процес був скороченим провадженням без дотримання всіх формальностей попередніх форм процесу. Справи, що розглядаються у цьому порядку, не були пов'язані ні часом, ні з чергою, встановленою для інших справ [6, с. 66]. Л.М. Загурський висловлює думку, що розгляд справ у такий спосіб мав місце лише тоді, коли з точки зору судового магістрату справа носила безспірний характер [7, с. 67–68], що свідчить про зародження процедури розгляду безспірних справ. Поряд з цим існував інтердиктний процес, який зводився до видачі письмового наказу, який, між іншим, уважається прообразом сучасного судового наказу, який видається за результатами розгляду справи в наказному провадженні.

Подальший історичний розвиток спрощених проваджень розгляду цивільних справ у межах сучасної України носив безсистемний, фрагментарний характер аж до визначної події в історії цивільного судочинства – прийняття Статуту цивільного судочинства Російської Імперії 1864 р.

Так, Законом про розгляд судових справ у земських начальників і міських суддів від 29 грудня 1889 р. було передбачено спонукальне провадження, введене до Статуту в 1912 р. Це провадження було передбачене для безспірних справ і за зовнішніми ознаками нагадувало сучасне наказне провадження.

Законом від 3 липня 1891 р. регламентовано, що цивільне судочинство у справах нескладних і тих, які не допускають затримки, здійснювалося у формі спрощеного провадження. Воно було спрямоване на швидке вирішення цивільної справи, що й підтверджується підставами для відмови в розгляді справи в порядку спрощеного провадження: 1) коли відповідач не в змозі в найкоротший термін з'явитися до суду (перебуває за кордоном); 2) коли позивач не в змозі в найкоротший строк надати суду докази, що підтверджують обставини, якими обґрунтовується заперечення проти позову; 3) коли є підстави вважати, що позивач, зловживаючи своїми правами, не бажає швидко розглядати позов [8, С. 370–371].

Таким чином, Статут цивільного судочинства 1864 р. став революційним кроком у розвитку цивільного судочинства, він був поштовхом до наукових теоретичних, практичних доробок у цій сфері. Юридична сила цього акту розповсюджувалась аж до приходу більшовицької влади та утворення СРСР.

Подальший розвиток цивільного процесу у XX ст. набуває високої залежності від політичної складової функціонування держави, яка в основному впливає деструктивно на розвиток законодавства у сфері цивільного судочинства і тим самим гальмує розвиток деяких інститутів цивільного процесу. Такого гальмівного впливу зазнало й спрощене провадження, що можна прослідкувати шляхом дослідження історичного розвитку радянської державності та його впливу, що проявляється в негативному тренді розбудови досліджуваного інституту.

За часів незалежної України, а особливо після прийняття нового Цивільного процесуального кодексу України 2004 р., досвід розробки та застосування спрощених проваджень почав утілюватися в цивільному процесуальному законодавстві. Так, вищезгаданим кодексом закріплено автономне від позовного наказне провадження, а також у межах позовного провадження – інститут заочного розгляду, де були втілені здобутки та ідеї попередніх поколінь.

На цьому спільнота науковців та практиків не зупинилася. У квітні 2016 р. Рада з питань судової реформи запропонували проект змін до Цивільного процесуального кодексу України, в якому отримує подальший розвиток диференціація цивільної процесуальної форми шляхом упровадження окремих видів спрощених проваджень: електронного наказного провадження, спрощеного позовного провадження [9].

Таким чином, конвергенція спрощених проваджень у ретроспективному вимірі зумовлена зближенням та використанням історичного досвіду, набутого на певній території. Однак спостерігається й виникнення нових, раніше невідомих концепцій побудови спрощених проваджень, які ґрунтуються на досягненнях у сфері новітніх технологій. Загалом, яскравий вплив конвергенції спрощених процедур у рамках українського цивільного процесуального законодавства прослідковується в двох інститутах: у наказному провадженні та заочному розгляді цивільної справи.

Процеси конвергенції цивільного процесуального права через призму поточного виміру визначаються як край складні для наукового дослідження та осмислення, що зумовлено множинністю передумов (юридичного та неюридичного характеру), великою кількістю причин, плеядою причинно-наслідкових зв'язків та безліччю можливих варіантів її втілення.

Зближення цивільного процесуального права відбувається, як було згадано вище, на різних рівнях. Зокрема, спостерігається загальносвітова тенденція до зближення правових сімей,

що, характерно і для галузі цивільного процесуального права. Спостерігається взаємне проникнення шляхом посилення значимості судового прецеденту в романо-германській правовій сім'ї та закону – в англосаксонській системі права. Судовий прецедент у контексті спрощених проваджень, поза основною його функцією, сприяє спрощенню розгляду цивільних справ шляхом вивільнення часу, який міг бути витрачений на повноцінний розгляд справи.

На рівні суто міждержавних відносин прояви зближення спрощених процедур видається можливим прослідкувати шляхом порівняння моделей розгляду цивільних справ у різних країнах. Конвергенція цивільного процесуального права неминуче здійснюється між усіма країнами, які підтримують міждержавні зв'язки та не перебувають у всеохоплювальній ізоляції. Моделі конвергенції спрощених проваджень та причини їх виникнення часто носять відносно індивідуальний характер, що зумовлено рівнем розвиненості цивільного процесуального законодавства відповідної країни, відповідністю такого потребам суспільства, розвиненістю наукових осередків, які генерують нові ідеї з оптимізації розгляду цивільних справ і виробляють можливі шляхи подолання проблемних аспектів здійснення судочинства в цивільних справах тощо.

Інтенсивність конвергенції спрощених проваджень у цивільному процесуальному праві між різними державами різниться. Так, зближення між країнами однієї правової сім'ї проходить швидше, аніж між країнами різних правових сімей, що пояснюється різницею в базових положеннях побудови як системи права взагалі, так і цивільного процесу зокрема.

Розглянемо конкретні прояви зближення цивільного процесуального права в аспекті спрощених процедур між країнами різних правових сімей, таких як Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії та Федеративна Республіка Німеччина.

Так, у системі інституту «управління справами» Правил цивільного судочинства Англії (далі – Правила) передбачено три види проваджень [10, с. 32]: провадження з розгляду дрібних позовів (the small claims track), прискорене провадження (the fast track), звичайне провадження (the multi-track).

Розгляд дрібних позовів (the small claims track) здійснюється у справах, де ціна позову не перевищує 10 000 фунтів стерлінгів, а у справах про відшкодування тілесних ушкоджень – не більше 1000 фунтів стерлінгів. Особливостями розгляду справ у цьому порядку (правило 27.2) є те, що до розгляду дрібних позовів не застосовується низка положень Правил цивільного судочинства Англії, таких як проміжні засоби захисту та забезпечення судових витрат (частина 25), розкриття й огляд доказів (частина 31), положення пункту «Докази» (за винятком правила 32.1), правила, що стосуються доказів (правила 33) та ін. Таким чином, упродовж розгляду справ дрібних позовів не застосовується низка процесуальних інститутів, що зумовлено відносною малозначністю справ.

Судовий розгляд носить неформальний характер (правило 27.8), суд обмежує час перехресного допиту. Розгляд справ у цьому провадженні займає не більше трьох годин, у порівнянні з прискореним провадженням, де справа може розглядатися й цілий день, це – досить короткий термін, упродовж якого кожен може захистити суб'єктивне право [11]. За згодою сторін судове слухання взагалі може не проводитися, а справа вирішується на підставі наявних доказів, попередньо наданих шляхом електронного документообігу.

У прискореному порядку (the fast track) розглядаються справи, ціна позову яких становить від 10 000 до 20 000 фунтів стерлінгів. Обов'язково застосовуються досудові процедури врегулювання спору, чітко передбачені в Правилах (правило 28.3): розкриття доказів, заслуховуються показання свідків та залучення експерта до судового розгляду. Здійснення згаданих заходів здійснюється за графіком, що затверджується судом. Після проведення досудових процедур упродовж трьох тижнів суд призначає дату судового засідання. Вирішення справи зводиться до одного судового засідання.

Звичайний розгляд (the multi-track) застосовується в справах, де ціна позову складає понад 20 000 фунтів стерлінгів. У цьому провадженні можуть бути використовуються всі передбачені заходи врегулювання спору передбачені в Правилах цивільного судочинства Англії.

Система проваджень у англійському цивільному процесі носить асиметричний характер, що зумовлено різними критеріями виокремлення та метою функціонування процесуальних проваджень. І поряд із трьома вище охарактеризованими провадженнями, які логічно, функціонально та законодавчо об'єднані, існує судова процедура, що регламентує сумарний розгляд (summary judgment), носить додатковий характер і відіграє роль процесуального фільтра, що «відсіює» справи, які є 1) недобросовісними, 2) не мають реальних шансів на задоволення [12, с. 63]. Законодавчо закріплено в Правилах шляхом уведення критерію «реальних шансів на успіх» [12, с. 13]. На основі нього позивач або відповідач може отримати остаточне (сумарне) рішення,

якщо той, хто подає клопотання, доведе, що опонент не має «реальних шансів» на успіх. Порядок носить наскрізний характер і може застосовуватися щодо справ, які мають розглядатися в будь-якому з трьох вищезгаданих проваджень. Питання факту розглядаються на основі письмових пояснень свідків і заяв про достовірність. Правило 24.2 передбачає, що суд може винести рішення в сумарному порядку проти позивача чи відповідача в справі в цілому чи з окремого питання, якщо 1) позивач не має реальних шансів у справі або з цього питання; 2) відповідач не має реальних шансів на успішний захист в усій справі або з поставленого питання; 3) відсутні інші підстави, з яких справа або відповідне питання мають розглядатися в судовому засіданні [13].

За результатами розгляду клопотання про розгляд справи в сумарному порядку суд може 1) ухвалити сумарне рішення; 2) відхилити клопотання про розгляд справи в сумарному порядку; 3) прийняти умовний наказ, якщо «суд вважає, що позов або заперечення проти нього можуть бути успішними, але такий результат є маловірогідним». У разі винесення умовного наказу продовження розгляду в ординарному порядку може здійснюватися лише в разі виконання встановленої умови. Такою умовою може бути внесення на депозит суду вказаної суми, що забезпечує захист передбачуваного вигодонабувача у разі необґрунтованості позиції платника.

Інститут заочного розгляду (default judgment) в англійському цивільному судочинстві носить специфічний характер. На відміну від вітчизняної регламентації цього інституту, де він використовується за умови неявки відповідача в судові засідання, в англійському судочинстві сфера його застосування розширена й за розсудом суду може мати місце, коли, по-перше, присутні поведінкові умови (неявка сторони в судові засідання, непередставлення аргументів захисту відповідачем тощо), по-друге, фактологічні обставини дозволяють ухвалити заочне рішення.

У разі, якщо відповідач не з'являється на судовий розгляд, може бути ухвалене заочне рішення на користь позивача або суд може продовжити розгляд справи, незалежно від відсутності відповідача. Поширеною є практика, коли суд зобов'язує позивача пред'явити фактичні чи сформульовані правові аргументи, які можуть слугувати на користь відповідача задля винесення законного й обґрунтованого заочного рішення [12, с. 194–195]. Такий механізм розгляду справи без участі відповідача свідчить про високу правову культуру, й є логічним у контексті того, що баристери, за загальним правилом, не укладають договори «на пряму» з клієнтом, а розглядають себе в якості служителів правосуддя, і через це ставлять інтереси правосуддя вище інтересів своїх клієнтів.

Необхідно зазначити, що в англійській моделі розгляду й вирішення цивільних справ імплементовано низку процедур, які є досудовими (у значенні їх використання до формального судового розгляду), але які застосовуються в суді як інституційному утворенні. До таких належать розкриття доказів, протоколи до пред'явлення позову тощо. Характер таких процедур різний, але вони об'єднані однаковими завданнями: 1) створити умови для врегулювання спору до судового розгляду; 2) показати сторонам реальні шанси на перемогу/програш у формальному процесі; 3) спонукати сторони до врегулювання спору без судового розгляду. Важливість у контексті обраної теми дисертаційної роботи полягає в тому, що наслідком застосування згаданих процедур є недопущення розгляду справ, які за своїм характером можуть бути врегульовані без судового втручання.

Законодавча регламентація спрощених процедур романо-германської правової сім'ї наділена своєю специфікою. Зокрема, у Федеративній Республіці Німеччина система цивільного процесу, з-поміж іншого, представлена системою процесуальних проваджень. Серед таких у якості спрощених слід виокремлювати розгляд справ судами-амтсгеріхтами, документарне провадження та наказне провадження.

Розгляд справ судами-амтсгеріхтами за аналогією з розглядом цивільних справ у пострадянському просторі виступає здійсненням правосуддя в цивільних справах мировими судами. Компетенція таких судів окреслена, по-перше, винятково майновими позовами, по-друге, ціною позову із верхньою межею в 5000 євро, по-третє, без прив'язки до ціни позову – вичерпним, передбаченим у Цивільному процесуальному кодексі ФРН переліком категорій справ, до яких належать 1) спори, що витікають із договору перевезення; 2) спори з відшкодуванням шкоди завданої дикими тваринами; 3) справи, що витікають із договору оренди житлового приміщення; 4) справи за вимогами, що витікають з уступки земельної ділянки у зв'язку з договором ренти та іншими подібними договорами; 5) справи в порядку виключного провадження. Окрім того, в окремих спеціальних статтях ЦПК ФРН установлюються випадки, коли справа має розглядатися в цих судах.

У порівнянні з ординарною процедурою спрощення полягають у обов'язковій участі адвоката (при тому, що в ФРН закріплена адвокатська монополія на представництво в суді), існує

можливість подання усної позовної заяви, шляхом долучення такого до протоколу в канцелярії суду, змінені правила доказування тощо. У справах до 600 євро проведення судового засідання є не обов'язковим, а у разі проведення такого суддя може за власною ініціативою змінювати порядок розгляду справи з метою її деформалізації.

Документарне провадження за ЦПК ФРН також виступає спрощеним провадженням, за яким розглядаються справи про стягнення грошей або речей, наділених родовими ознаками, розглядаються винятково позови про присудження, а розгляд позовів про визнання та перетворювальні не допускається. Для підтвердження обставин, визначених у позовній заяві, можна посилатися лише на письмові докази, не передбачено можливість для відповідача пред'являти зустрічний позов.

Наказне провадження за ЦПК ФРН є окремим спрощеним провадженням, за яким розглядаються спори про стягнення грошових коштів. Причому категорії справ, за якими може бути виданий судовий наказ, не обмежені, що робить відкритим наказний порядок стягнення платежів практично для будь-якої вимоги, якщо така впливає, наприклад, із цивільних, сімейних та інших правовідносин. Види доказів, якими мають бути підтверджені вимоги не обмежуються, більше того, якщо вимога буде підтверджуватися лише письмовими доказами, то справа буде розглядатися судом у порядку документального провадження за умови дотримання верхньої межі ціни позову. Виконуваність судового наказу не має викликати сумнівів, зокрема судовий наказ має бути виконуваним, місце проживання, перебування боржника має бути точно відомим. У разі недотримання вищевикладених умов справа буде передана для розгляду за загальними правилами позовного провадження [14, с. 133–135]. Між іншим, наказне провадження виступає яскравим проявом конвергенції спрощених процедур розгляду цивільних справ у романо-германській правовій сім'ї, знайшовши своє законодавче закріплення практично в кожній її представниці.

Також ЦПК ФРН передбачає можливість ухвалення заочного рішення. Заочне рішення проти позивача ухвалюється, якщо такий не з'явиться для усного розгляду справи і є клопотання про ухвалення заочного рішення про відмову позивачу в задоволенні позовних вимог [15, с. 128–129].

Окреслені моделі спрощеного розгляду цивільних справ у згадуваних державах мають свою історію та передумови відповідної законодавчої регламентації, та при цьому прослідковується зближення цивільного процесуального законодавства у визначеному аспекті. Зокрема, концепція диференціації проваджень за ціною позову, що ґрунтується на ідеї відповідності заявлених вимог спектру процесуальних дій, які можна вчинити, сягає своїм корінням до теорії формальної істини, яка в більшій мірі сформульована в межах англійської доктрини цивільного процесуального права, що обґрунтовує модель змагального процесу. Таким чином, первинним осередком виникнення проваджень, заснованих на диференціації ціни позову, було англійське законодавство, а в подальшому через процеси конвергенції згадуваний інститут поширився на інші держави.

Заочний розгляд цивільних справ знайшов своє втілення у більшості цивільних процесуальних законодавств сучасних держав. Цю спрощену процедуру слід вважати найбільш поширеним результатом конвергенції, адже, якщо наказне провадження знайшло своє розповсюдження в основному у країнах романо-германської сім'ї, а сумарні провадження – у країнах англосаксонської сім'ї, то заочний розгляд справ не пов'язаний з відповідною правовою сім'єю, а ґрунтується на розв'язанні проблеми неявки сторони на судові засідання.

Останній напрям конвергенції спрощених проваджень цивільного процесуального права в рамках поточного виміру заснований на обранні наднаціональної платформи, де здійснюється аналіз національних моделей розгляду цивільних справ та практики їх застосування, а в подальшому створюється культурно нейтральний механізм розгляду й вирішення цивільних справ, який би поширював свою дію більш ніж на одну країну.

За сучасних реалій, найбільша активність окреслених процесів спостерігається в Європейському Союзі. На шляху запровадження спрощених механізмів Європейським Союзом прийнято низку нормативно-правових документів, які покликані створити умови та запровадити більш простий (у порівнянні з ординарним процесом), уніфікований, не обтяжений формальностями, що носить транскордонний характер, механізм захисту цивільних прав, свобод та інтересів. Зокрема, прийнято: Регламент ЄС № 1896/2006 «Про введення європейського наказного провадження», Регламент ЄС № 861/2007 «Про створення європейської процедури урегулювання спорів із малою сумою позову» тощо.

Оглядом розглянемо один із проявів конвергенції спрощених процедур – Європейську процедуру розгляду справ із малою ціною позову. Процедура розгляду позовів малої вартості (European Small Claims Procedure) – це спрощена судова процедура розгляду цивільних і господарських позовів, ціна яких не перевищує 2000 євро (з вирахуванням відсотків за користування

чужими грошовими коштами, судових та інших витрат), встановлена для полегшення доступу до правосуддя шляхом спрощення процедури, скорочення термінів і зменшення судових витрат, що не утискає права на справедливий і неупереджений суд. Не розглядаються в цьому порядку справи, що пов'язані з правоздатністю та дієздатністю фізичних осіб, майновими правами, що впливають з прийняття спадщини, банкрутства, соціального забезпечення, арбітражу, спорами з трудових питань, спорами, що стосуються нерухомого майна, порушення особистих немайнових прав, крім справ про наклеп (ст. 2 Регламенту). Такі обмеження пов'язані з тим, що національні правові системи країн-учасниць передбачають для них спеціальні процедури або розгляд у спеціалізованих судах [16, с. 52–53].

У юридичній літературі висловлюється думка, що Європейська процедура розгляду справ з малою ціною позову є ефективним механізмом захисту прав споживачів. Однак, зазначаються деякі недоліки цього порядку. Наприклад, при заповненні відповідного бланку заяви існує невизначеність щодо мови складання, адже процедура носить транскордонний характер і адресована суду іншої країни, який веде судочинство іншою мовою. Тому пропонується запровадити універсальну мову судочинства, що значно спростило б життя сторонам [17].

На щастя, проблемних аспектів правового характеру виявлено не так багато. Довгий час в процедурі Європейського наказного провадження існувала проблема визначення належного суду, адже за умов транскордонності та електронної подачі заяви про видачу наказу, важко встановити суд, який уповноважений розглядати спір. Таку ситуацію подолано шляхом прийняття концепції єдиного суду.

Отже, юридична конвергенція виступає неминучим процесом зближення правових сімей, національних правових систем, галузей права та їх інститутів. Дослідження зближення спрощених процедур у цивільному процесуальному праві здійснювалося в двох вимірах: ретроспективному та поточному.

Висновки. Весь процес історичного розвитку спрощених процедур у цивільному процесуальному праві України супроводжується процесами конвергенції, спрямованих на виробленні оптимальних моделей розгляду цивільних справ за спрощеною процедурою, де практично ефективні законодавчі конструкції постійно актуалізуються в порядках розгляду цивільних справ, а від неефективних – відмовляються.

Результати конвергенції спрощених процедур у цивільному процесуальному праві різних держав мають свою специфіку, зокрема, у країнах романо-германської правової сім'ї таким результатом виступає наказне провадження, у країнах англосаксонської правової сім'ї – суди дрібних позовів та сумарні провадження. При тому, що заочний розгляд цивільної справи виступає проявом загальносвітової конвергенції спрощених процедур, адже втілюється в більшості країн світу. Конвергенція спрощених процедур розгляду цивільних справ спостерігається й у актах наднаціональних інституцій, які послужили міждержавною платформою вироблення культурну нейтральних спрощених процедур, у порядку яких розглядаються цивільні справи, й які застосовуються більш ніж у одній державі.

Список використаних джерел:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид. – Москва, 1996. – 400 с.
2. Третьякова О.Д. Юридическая конвергенция: автореф. дис. на соиск.наук. ступеня докт. юр. наук : спец. 12.00.01. – Владимир, 2012. – 44 с.
3. Третьякова О.Д. Конструкция юридической конвергенции / О.Д. Третьякова // Юридическая техника. – 2013. – С. 777–781.
4. Зуб О.Ю. Спрощене провадження як модель цивільного судочинства / О.Ю. Зуб // Проблеми законності. – 2015. – № 131. – С. 62–70.
5. Белый И.Л. Римское частное право: учебн. эксперимент.-практ. пособ. / И.Л. Белый, П.М. Федосеев. – Х. : Бурун книга, 2013. – 336 с.
6. Салогубова Е.В. Римский гражданский процесс / Е.В. Салогубова. – М.: Городец, 1997. – 144 с.
7. Загурский Л.Н. Принципы римского гражданского и уголовного процесса / Л.Н. Загурский. – Х.: Унив. Тип., 1874. – 434 с.
8. Гольмстен А.Х. Учебник русского гражданского судопроизводства. – С.-Петербург: Типография М. Меркушева. Невский пр. № 8. – 1913. – 411 с.
9. Рада з питань судової реформи. Проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України (щодо судової реформи)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrc.org.ua/upload/steps/4bdb30572972eec7a7c7d9f9f263b61d.pdf>.

10. Комаров В.В. Цивільний процес у глобальному контексті // Право України. – 2011. – № 10. – С. 22–43.
11. Small Claims Track or Fast Track? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.smallclaimscourtgenie.co.uk/small-claims-track-fast-track>.
12. Нил Эндрюс. Система гражданского процесса Англии: судеб. разбирательство, медиация, арбитраж / Нил Эндрюс; пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходыкина; Кембриджский ун-т. – М. : Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
13. Civil Procedure Rules. Part 24. Summary Judgment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part24>.
14. Грибанов Ю.Ю. Рассмотрение дел в порядке упрощенного производства в гражданском и арбитражном процессе: сравнительное исследование правовых систем России и Германии: дис. канд. юр. наук : 12.00.15. – Кемерово, 2007. – 235 с.
15. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія. – Х. : Право, 2008. – 304 с.
16. Коликов В.В. Формы и модели упрощенного производства: опыт стран Европейского Союза // Арбитражный суд Свердловской области. Электронный журнал. – № 1. – 2013. – С. 48–54 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ekaterinburg.arbitr.ru/sites/ekaterinburg.arbitr.ru/files/pdf/1_2013.pdf.
17. Federico Vicari, Kristina Vaksmaa. Is the EU small claims system working // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.euronews.com/2012/11/12/is-the-eu-small-claims-system-working>.

УДК 347.9

ФЕСЕНКО О.М.

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИМУШУВАННЯ ДО ВИКОНАННЯ ЧИ НЕВИКОНАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розглядаються напрями процесуальних і непроцесуальних дій; конкретних слідчих (розшукових) дій, криміналістичних операцій у конкретних слідчих ситуаціях які виникають під час розслідування примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань.

Ключові слова: *слідчі ситуації, тактика процесуальних дій, досудове розслідування, слідчі (розшукові) дії, тактичні прийоми, типові слідчі ситуації, колекторські агенції (компанії), розслідування злочину, оперативно-розшукові заходи, цивільно-правові зобов'язання, організована злочинність, суб'єкти господарювання, злочини, пов'язані з виконанням чи невиконанням цивільно-правових зобов'язань, майнові зобов'язання, програма слідчих (розшукових) дій, боржник, юридичні особи, примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, криміналістична операція.*

В статье рассматриваются направления процессуальных и непроцесуальных действий; конкретных следственных (розыскных) действий, криминалистических операций в конкретных следственных ситуациях, которые возникают во время расследования принуждения к выполнению или невыполнению гражданско-правовых обязательств.

Ключевые слова: *следственные ситуации, тактика процессуальных действий, предварительное расследование, следственные (розыскные) действия, тактические приемы, типичные следственные ситуации, коллекторские агентства*

© ФЕСЕНКО О.М. – аспірант кафедри криміналістики та судової медицини (Національна академія внутрішніх справ)